

Kiss Judit

AGRÁRKERESKEDELMÜNK A CEFTA-VAL

Habár az agrárgazdaság súlya csökkenő tendenciát mutat a magyar kivitelben, az elkövetkezendő években is szüksége lesz a magyar külgazdaságnak arra a 2,5-3,0 milliárd dollárnyi exportbevételre, amit a mezőgazdaság termelni képes. Ehhez azonban nemcsak a magyar mezőgazdaság rendbetételére, a hatékonyság és a versenyképesség növelésére, a termelés és a minőség emelésére, de megfelelő piacokra, értékesítési lehetőségekre is szükség lesz.

1. Mivel az Európai Unió az 1991 decemberében megkötött Társulási Megállapodás ellenére is csak igen mérsékelt növekvő piacot nyújt, a magyar agrárexportőröknek mindenképpen alternatív piacok után kell nézniük. Tekintettel arra, hogy a tengerentúli fejlett és fejlődő országok piacain a versenyképességi, illetve fizetőképességi problémák, valamint a szállítási távolságok következtében csak szerény piacbővülésre számíthatunk, így szükségszerű a magyar agrártermékek hagyományos közép- és kelet-európai piacainak visszaszerzése és bővítése. Agrár-külgazdaságpolitikánkban tehát nagyobb hangsúlyt kell kapnia a közvetlen szomszédainkkal, vagyis a kelet-közép- és délkelet-európai országokkal való agrárkapcsolatok fejlesztésének. Ennek intézményi keretét az 1992 decemberében megkötött Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (*Central European Free Trade Agreement = CEFTA*) adja.

2.1. Magyarország legfőbb gazdasági céljai a CEFTA-megállapodás aláírásával az alábbiak voltak:

- * a szomszédos kelet- és közép-európai országokkal való kereskedelmi forgalom növelése, miután az áruforgalom 1991/92-ben történelmi mélypontra zuhant;
- * az intra-regionális kereskedelem további zsugorodásának megakadályozása, a régió belüli gazdasági tevékenység elősegítése, az életszínvonal emelése, a munkakörülmények javítása, a termelékenység növelése és a tagországok pénzügyi stabilitásának megszilárdítása;
- * az egymás közötti kereskedelmi forgalom növelése, tekintettel a tagországok közel azonos gazdasági fejlettségi szintjére, a gazdasági struktúrák részbeni komplementa-

ritására, a földrajzi közelségre és a hosszú múltra visszatekintő, tradicionális gazdasági kapcsolatokra;

- * az Európai Unióval 1991. december 16-án aláírt Társulási Megállapodások kereskedelem-eltérítő hatásának, valamint a külgazdasági kapcsolatok nyugati reorientációjának az ellensúlyozása;
- * a régió belüli gazdasági együttműködés elmélyítése, valamint
- * a kelet- és közép-európai országok EU-csatlakozásának elősegítése.

2.2. A fenti célokat a tagországok az egymás közötti árucseré-forgalom liberalizálásával, a vámok és a nem vámjellegű kereskedelmi akadályok (mint például a mennyiségi korlátozások) fokozatos felszámolásával akarták elérni. Ennek keretében az iparcikkek esetében a teljes szabad kereskedelem megvalósítását célozták, míg az agrártermékek esetében csak részleges szabad kereskedelem megvalósítása volt a cél.

2.2.1. A világgazdaság többi szabadkereskedelmi egyezményétől eltérően a CEFTA-megállapodás keretében a kereskedelmi korlátok csökkentése bilaterális alapon megy végbe. A CEFTA-megállapodás további megkülönböztető jegye az egyezmény szimmetrikus jellege, vagyis – hogy a Társulási Megállapodásoktól eltérően – ebben a kedvezményeket kölcsönösen nyújtják egymásnak. Ugyanakkor az EU-val ellentétben a CEFTA-megállapodás semmiféle intézményi struktúrával nem rendelkezik.

2.3. A kereskedelmi korlátok lebontása következtében jelenleg a CEFTA-n belül az összes ipari termék, illetve az agrártermékek 80%-a kedvezményes feltételekkel értékesül. Az ipari termékek 90%-a vámmentesen áramlik a CEFTA-tagországok között.

3.1. A vámok csökkentése, illetve felszámolása, valamint a nem vámjellegű akadályok csökkentése, továbbá a CEFTA-országok gazdasági helyzetének javulása, a transzformációs válságból való kilábalás, a belső kereslet bővülése, valamint a CEFTA Szlovéniával, Romániával és Bulgáriával történő kibővülése jelentős kereskedelemteremtő hatással járt: 1993 és 1999 között Magyarország CEFTA-exportja 459 millió USD-ről 1961 millió USD-re, vagyis több mint négyszeresére, CEFTA-importja pedig 650 millió USD-ről 2026 millió USD-ra, vagyis több mint háromszorosára emelkedett. A CEFTA-forgalom dinamikus növekedése hatására 1999-re a CEFTA súlya Magyarország összes exportjában 7,8%-ra, összes importjában pedig 7,2%-ra emelkedett. Míg korábban a magyar-CEFTA kereskedelem negatív egyenleggel zárult, addig az utóbbi években javult CEFTA-kereskedelmünk egyenlege.

3.2. Ami CEFTA-kereskedelmünk árustruktúráját illeti, mind a CEFTA-ba irányuló magyar export, mind pedig az onnan származó magyar import mintegy felét a feldolgozóipari termékek s 20%-át pedig a gépek és felszerelések teszik ki, ami azt sejteti, hogy még nem alakult ki jelentősebb ipari munkamegosztás és vállalatközi együttműködés a CEFTA-országokkal. A CEFTA-országokba irányuló magyar export specifikus vonása az agrártermékek jelentős súlya: míg 1999-ben összes exportunknak már csak 8%-át tették ki a mezőgazdasági termékek, élelmiszerek, italok és a dohány, addig a CEFTA-országokba irányuló kivitelünkön belül még mindig 20%-on felüli ezen árucsoport súlya.

3.3. Magyarország legfőbb CEFTA-exportpiacai Lengyelország, Románia és Csehország, míg legfőbb CEFTA beszerzési forrásai Lengyelország, Csehország és Szlovákia.

4.1. Ami a CEFTA-megállapodás agrárrendelkezéseit illeti, a mezőgazdasági termékek kereskedelmével az eredeti CEFTA-megállapodás 2. fejezete foglalkozik. Ebben szögezik le, hogy az agrártermékek esetében nem tervezik a szabad kereskedelem megvalósítását. Helyette a tagországok egymásnak koncessziókat (kedvezményeket) nyújtanak. A bilaterálisan nyújtott vámcsökkentéseket, illetve kvótaemeléseket a különböző protokollok tartalmazzák. Ugyanakkor a tagországok megállapodtak abban, hogy – tekintettel a mezőgazdaság fontosságára, az agrártermékek érzékeny voltára, a tagországok eltérő agrárpolitikájára és a GATT-szabályokra – a jövőben megfontolják további koncessziók nyújtását.

4.2. Jelenleg a CEFTA-n belüli agrárkereskedelemben a termékek a kereskedelem liberalizáltságát tekintve 3 csoportba oszthatók. Az első csoportba azok a legkevésbé érzékeny termékek tartoznak, amelyek esetében 1996. január 1-től az összes vámot mennyiségi megkötés nélkül 0-ra csökkentették. A második csoportba eső termékek esetében a legnagyobb kedvezményesnél kedvezőbb, CEFTA-szinten egységes vámokat alkalmaznak, mennyiségi megkötés nélkül. A harmadik csoportba pedig azok a termékek tartoznak, amelyek jelentős szerepet játszanak az egyes országok agrárexportjában, illetve -importjában: rájuk a bilaterális egyezményekben aszimmetrikus alapon megállapított vámcsökkentések vonatkoznak az ott szereplő mennyiségi korlátozásokkal, illetve azok nélkül.

4.3. Habár a CEFTA-országok az 1997. szeptember 12-13-i CEFTA-csúcson egyetértettek az agrárkereskedelem további liberalizációjában, s abban, hogy további kedvezményeket adnak egymásnak, és 2000. január 1-től megvalósítják a teljes agrárliberalizációt, erre azonban mindeztideig nem került sor. Ez részben az egyes CEFTA-tagországok eltérő gazdasági és politikai helyzetével, a mezőgazdaság eltérő állapotá-

val, egyes országok (például Lengyelország, Románia, Bulgária) agrártúlnépesedtségével, részben pedig különböző agrárpiacvédelmi és agrárexport-ösztönzési politikájukkal magyarázható.

4.3.1. Erre vezethető vissza, hogy egyes CEFTA-országok (Lengyelország, Románia, Szlovénia) egymás után hozták/hozzák a CEFTA szellemével nem összeegyeztethető piacvédő, sok esetben protekcionista intézkedéseiket. Míg Magyarország, Csehország és Szlovákia inkább hajlik az agrártermékek közel teljes szabad kereskedelmének megvalósítására, addig Bulgária, Lengyelország, Románia és Szlovénia úgy vélik, hogy figyelembe kell venni az egyes országok eltérő adottságait (értsd hatékonyságbeli és versenyképességi különbségeit), az exporttámogatások eltérő szintjét, valamint a vámon kívüli kereskedelempolitikai eszközök meglétét. Véleményük szerint további agrárliberalizálódásra csak az egyes tagországok agrárpolitikájának összehangolása után, illetve egyébként csak bilaterális alapon van lehetőség. Ugyanakkor hosszú távon – vagyis amikor a CEFTA-országok az EU teljes jogú tagjává válnak – már nem elhatározás, hanem tény lesz az agrártermékek kereskedelmének teljes liberalizálása.

5.1. Ami a magyar-CEFTA agrárkereskedelem alakulását illeti, Magyarország esetében egyértelmű tendencia a CEFTA jelentőségének növekedése: míg 1993-ban a magyar agrárexport 12,6%-a irányult a hat CEFTA-tagországba, addig 1999-ben már 20,5%-a, s míg 1993-ban a magyar agrárimport 5,2%-a származott a hat CEFTA-tagországból, addig 1999-ben már 12,9%-a. A részarány-növekedés annak tulajdonítható, hogy míg 1993 és 1999 között az összes magyar agrárexport 17%-kal nőtt, addig a CEFTA-ba irányuló 91%-kal emelkedett: 248 millió USD-ről 474 millió USD-ra nőtt. S míg az összes agrárimportunk 1993 és 1999 között 24%-kal emelkedett, addig a CEFTA-országokból származó agrárimport több mint háromszorosára nőtt, 42 millió USD-ről 129 millió USD-ra emelkedett.

5.2. A CEFTA-ba irányuló magyar agrárexport dinamikus növekedése egyrészt azzal magyarázható, hogy Magyarország exportorientált agrárpolitikát folytatott a 90-es évek folyamán, s legfőbb céljává a megfelelő értékesítési piacok megtalálása vált. Erre annál is inkább szükség volt, mivel a rendszerváltást követően a Szovjetunió felbomlásával a tradicionális agrárpiacok egy része elveszett, s a piacvesztés mértéke csak fokozódott az 1998. augusztusi orosz pénzügyi válsággal. Ráadásul az Európai Unióval 1991 decemberében megkötött Társulási Megállapodás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: a magyar agrárexport csak igen mérsékelten nőtt, piacra jutásunk csak kismértékben javult. Az Európai Unió kívüli OECD-, illetve nem OECD-országok – részben a földrajzi távolság, részben pedig versenyképességi problémák miatt – csak mérsékelten bővülő piacot tudnak nyújtani a magyar áruk számára. CEFTA-kereskedelmünk bővülésé-

nek másik forrása a Magyarországra települt multinacionális vállalatok tevékenysége, illetve a magyar tőkének a térségbe irányuló exportja.

5.2.1. A multinacionális vállalatok kereskedelemteremtő hatása különösen az agrár- és az élelmiszeripari termékek forgalmában érezhető, annak következtében, hogy a magyar élelmiszeripar jelentős részét a külföldi tőke privatizálta, az ő tulajdonukban van az élelmiszeripari eszközállomány 2/3-a, ők adják az élelmiszeripari termelés több mint felét és az élelmiszeripari export ennél is nagyobb hányadát.

5.2.2. Magyarország a külföldi tőkét és a nemzetközi nagyvállalatokat ugyanakkor csak részben vonzotta kedvező természeti adottságaival és tényezőellátottságával, az olcsó, de szakképzett munkaerővel, valamint a kismértékben bővülő kis belső piacával. A tőkevonzásban legalább ekkora szerepet játszott Magyarország központi elhelyezkedése, a jelenlegi és a potenciális CEFTA-tagországok földrajzi közelsége. A multinacionális nemzetközi cégek (mint például a Nestlé, a Unilever, a Coca Cola, a Philip Morris) üzleti stratégiája regionális jellegű, hiszen a magyar piac nagysága jóval optimális termelési kapacitásuk alatt van. Vagyis az egyes országokban megvalósult termelésükkel a környező országok piacát is célozzák. Így alapvetően érdekelték a CEFTA bővülésében és a szabad kereskedelem útjában álló akadályok mihamarabbi felszámolásában.

5.2.3. A CEFTA-országokba irányuló magyar tőkeexportnak ugyancsak jelentős kereskedelemnövelő hatása van. Míg 1996-ban az 58 millió dolláros magyar tőkeexportból 15 millió irányult a kelet- és közép-európai országokba, addig 1997-ben a 371 millió dolláros tőkeexportból már 58 millió dollár. 1998-ban a magyar tőkeexport 462 millió dollárt tett ki. A legfőbb célországok Románia és Szlovákia: 1999 végéig Romániában közel 3000 magyar cég tevékenykedett 97 millió dollárnyi tőkével, Szlovákiában pedig 600 cég 40 millió dollárnyi tőkével. A CEFTA-országokban aktív magyar cégek (például a MOL, a Dunapack, a TVK, a Zalakerámia, az Erdért, a Taurus, a Richter) a vegyiparban, az élelmiszeriparban és a faiparban tevékenykednek. Fő céljaik: új piacok meghódítása, a magyar export növelése, koncessziók szerzése.

5.2.4. Ugyanakkor a magyar mezőgazdasági export növekedésének dinamizmusát erőteljesen megtörték azok a piacvédő, illetve protekcionista intézkedések, amelyeket Magyarország legfőbb piacain – elsősorban Lengyelországban, Romániában és Szlovéniában – alkalmaztak az utóbbi években. Nagymértékben ezeknek tulajdonítható, hogy 1999-ben 1998-hoz képest 13%-kal esett vissza a CEFTA-ba irányuló agrárexportunk.

5.3. Noha a CEFTA-ból származó agrárimportunk 1993 és 1999 között dinamikusán nőtt, ez a növekedés a szerény bázisnak tudható be, hiszen agrárimportunk értéke agrárexportunk értékének mindössze 1/4-ét éri el. A viszonylag szerény agrárimportszint

részben azzal magyarázható, hogy az EU-val kötött Társulási Megállapodás keretében dinamikusabban beáramló, magasban szubvencionált és versenyképes EU-termékek kiszorították a magyar piacról a környező országok agrártermékeit. Emellett sok esetben a CEFTA-országok agrártermékeinek alacsonyabb versenyképessége, rosszabb minősége vagy a megfelelő kínálat hiánya akadályozza a magyar agrárimport növekedését.

5.4. Habár a CEFTA-ból származó agrárimportunk több mint kétszer olyan dinamikusabban nőtt, mint az oda irányuló agrárexport, tekintettel az induló bázis eltérő szintjére, továbbra is jelentős többletet ér el Magyarország a CEFTA-országokkal való agrárkereskedelmében: az agrártöbblet az 1993. évi 206,8 millió USD-ról 1999-re 345,42 millió USD-ra emelkedett, s jelenleg a magyar agrárkereskedelmi többlet 26%-a a CEFTA-kereskedelemből ered, vagyis a CEFTA nemcsak fontos piac, de jelentős aktívumtermelő terület is a magyar külgazdaság számára. Magyarországnak valamennyi CEFTA-országgal szemben agrártöbblete van. A CEFTA-relációban keletkező magyar agrártöbblet 29%-a a Szlovéniával, 28%-a a Romániával, 18%-a a Csehországgal és 17%-a pedig a Lengyelországgal bonyolódó agrárkereskedelemből ered.

5.5. Ami a magyar agrárexport árustruktúráját illeti, míg a teljes magyar agrárexporton belül 2/3-os részarányt képviselnek az élelmiszeripari termékek, és 1/3-osat a mezőgazdasági termékek, addig a CEFTA-országokba irányuló magyar agrárexport mintegy 55-60%-át az élelmiszeripari termékek, s 40-45%-át pedig az agrártermékek teszik ki. Az agrárexport koncentráltóságát mutatja, hogy 4 árucsoport (nevezetesen a hús és húskészítmények, a gabonafélék, a zöldség- és gyümölcskészítmények, valamint az egyéb élelmiszerek) tette ki 1997-ben a CEFTA-ba irányuló magyar agrárexport 51,7%-át, 1998-ban 56,5%-át és 1999-ben pedig 48%-át. Ezen termékek esetében a CEFTA jelentős piac volt: 1998-ban a magyar hús- és húskészítményexport 15%-a, a gabonaexport 33%-a, a zöldség- és gyümölcskészítmény-export 16%-a és az egyéb élelmiszerexport 60%-a a CEFTA-országok piacára irányult. A megfelelő arányszámok 1999-ben rendre 14%, 29%, 17% és 63% voltak.

5.5.1. Természetesen az egyes országokba irányuló magyar export árustruktúrája jelentős eltéréseket mutat. A Bulgáriába irányuló magyar agrárexport legfőbb tételei a cukrászati termékek, a zöldség-gyümölcs, a hús és húsipari termékek (baromfi, tojás), valamint az élő állat. A Cseh-országba irányuló magyar agrárexport legfőbb termékei az élelmiszerek (a sütő-, a tészta-, a konzerv- és az édesipar termékei), a zöldség- és gyümölcskészítmények, a hús és húskészítmények (kolbász, szalámi), a zöldségfélék, valamint az italok és az állati takarmányok (takarmánykukorica). A Lengyelországba irányuló magyar agrárexport legfőbb tételei a gabonafélék (takarmánykukorica, étkezési búza), a zöldség- és gyümölcskészítmények, az olajosmagvak, a hús és hústermékek

(kicsontozott csirke, csirkecomb). A Szlovákiába irányuló agrárexport legfőbb árucsoportjai az élelmiszerek (italok, konzervek, leves- és fagylaltporok, cukor), a gabonafélék (takarmánykukorica), a cukorrépa, a napraforgó és a szaporítóanyagok, a zöldség- és gyümölcskészítmények, a hús és hústermékek, valamint az italok (bor, szeszes italok, gyümölcslé). A Szlovéniába irányuló magyar agrárexport legfőbb árucsoportjai a hús és hústermékek (főleg sertéshús), a gabonafélék (étkezési búza, takarmánykukorica, takarmányárpa, ipari kukorica), az állati zsír és a növényi olaj, az élőállat (szarvasmarha). A Romániába irányuló magyar agrárexport legfőbb tételei a malomipari termékek, a gabonafélék, valamint a hús és hústermékek.

5.6. A CEFTA-országokból származó magyar agrárimport árustruktúrája sokkal diverzifikáltabb, mint az exporté. A legfontosabb árucsoportok a cukor és a cukoripari termékek, a tejtermékek, az élelmiszerek, a cukrászati termékek és az állati takarmány. Ezek a termékek adták a magyar CEFTA-import 44%-át 1997-ben, 50%-át 1998-ban és 51%-át 1999-ben. Egyes termékek esetében a CEFTA fontos beszerzési forrásunk volt. 1999-ben például a magyar cukor és cukoripari import 40%-a, a cukrászati termékek importjának pedig 57%-a származott a CEFTA-ból.

5.6.1. Természetesen az egyes CEFTA-országokból származó magyar agrárimport szerkezete jelentős eltéréseket mutat. Bulgáriából Magyarország tejtermékeket, olajosmagvakat, dohányféléket, cukrászati termékeket, illetve egyes években gabonaféléket importál. A Csehországból érkező magyar agrárimport legfőbb tételei a tejtermékek, az olajosmagvak, az állati és növényi zsiradék, a cukrászati termékek, a zöldség- és gyümölcskészítmények és az italok. A Lengyelországból érkező magyar agrárimportot egyértelműen az élelmiszeripari termékek uralják. Ezen belül is a cukor- és az édesipar termékei, amelyek lengyel agrárimportunk több mint felét teszik ki. Sőt, ezen termékek esetében Lengyelország fontos beszerzési forrás, hiszen például 1999-ben a magyar cukor- és cukoráruimport 49%-a Lengyelországból érkezett, a magyar cukrászati importnak pedig 27%-a. A Szlovákiából származó magyar agrárimport legfőbb árucsoportjai a tejtermékek, az élelmiszerek, a cukrászati termékek, valamint az állati és növényi zsiradék. 1999-ben például a magyar tejtermékimport 14%-a származott Szlovákiából. A Szlovéniából érkező magyar agrárimport erőteljesen koncentrált, az adott évben egy-egy nagyobb szállítmány dominálja a behozatalt. A legfőbb árucsoportok: az állati és növényi zsiradék, a cukor és cukoráruk, az olajosmagvak, a zöldség- és gyümölcskészítmények, valamint az italok. Az összes magyar agrárimport szempontjából a szlovén beszerzések jelentéktelenek. A Romániából származó magyar agrárimport ugyancsak koncentrált, legfőbb árucsoportjai az élő állat és az állati takarmány. Ezek

több mint felét adják Romániából származó agrárimportunknak. 1999-ben összes élő állat importunk 29%-a Romániából eredt.

5.7. A CEFTA-ba irányuló agráréxportunk, illetve az onnan származó agrárimportunk eltérő árustruktúrája következtében az egyes árucsoportok kereskedelmi egyenlege eltérő módon érinti CEFTA-agrár-kereskedelmünk aktívumának alakulását. CEFTA-agrárkereskedelmünk legfőbb aktívumtermelő árucsoportja a gabonafélék, a hús és hústermékek, a zöldség- és gyümölcskészítmények, valamint az élelmiszerek. 1999-ben ezen árucsoportok rendre CEFTA-aktívumunk 21, 19, valamint 9-9%-át tették ki. Negatív egyenleggel csupán három árucsoport (tejtermékek, halak és cukor, cukorkészítmények) kereskedelme zárt a CEFTA-ban az elmúlt években. Vagyis Magyarország számára a CEFTA-agrárkereskedelem a legtöbb árucsoport esetében aktívum-termelő.

5.8. Ami a CEFTA-ba irányuló magyar agráréxport relációs struktúráját illeti, Magyarország legfőbb piaca – Románia csatlakozásáig – Lengyelország volt, ahová a magyar CEFTA-agráréxport közel 30%-a irányult. Románia csatlakozásával a román piac közel ugyanolyan jelentőségű a magyar agrártermékek számára, mint a lengyel. Lengyelország és Románia után a harmadik legfontosabb CEFTA-agrárpiacunk Szlovénia, közel 20%-os részaránnyal. A két alapító ország – Csehország és Szlovákia – súlya csökkenő, 15, illetve 10% körüli.

5.8.1. Ami CEFTA-agrárimportunk relációs struktúráját illeti, legfőbb beszerzési forrásunk 40%-on felüli részaránnyal Lengyelország. Őt 20%-os részaránnyal Szlovákia követi. Majd pedig Csehország és Románia következik. Míg Csehország súlya egyértelműen csökkenő, addig Romániáé növekvő. Mind Bulgária, mind pedig Szlovénia jelentéktelen beszerzési forrás a magyar agrárkereskedelem számára.

6.1. A CEFTA-ba irányuló magyar agráréxport további dinamikus növekedését egyrészt a vám- és nem vámjellegű kereskedelmi akadályok további lebontásától, másrészt az alábbi gazdasági tényezők további érvényesülésétől várjuk:

- * bővülő, de kevésbé igényes agrárpiacok keresése;
- * nem kielégítő agráréxport-növekedés, nem megfelelően bővülő értékesítési piac és a remélnél kevésbé javuló piacrajutási lehetőség az EU-relációban;
- * a külföldi tőke beáramlása és Magyarország élelmiszeriparába települt multinacionális vállalatok tevékenysége;
- * magyar tőke kivitel dinamizálódása a szomszédos CEFTA-országok-ba;
- * a gazdasági növekedés beindulása és a konjunktúra kibontakozása néhány CEFTA-országban s ezek import-generáló hatása;

* néhány CEFTA-ország mezőgazdaságának válságos állapota, az agrárválságból való kilábalás elhúzódása, amely a hazai árualap elégtelensége következtében ugyancsak agrárimport-generáló hatással járhat.

6.2. CEFTA-kereskedelmünk további dinamikus bővülését azonban egy sor tényező akadályozza. Az akadályok egy része kereskedelempolitikai jellegű. A CEFTA-országok közül igen sokan – belső gazdasági-versenyképességi problémáik következtében – vonakodnak a szabad kereskedelem útjában álló akadályokat lebontani, sőt attól sem riadnak vissza, hogy a piacvédelem szükségességét hangoztatva újabbakat emeljenek. Kereskedelempolitikai vitákhoz vezethet a CEFTA védintézkedéseinek eltérő értelmezése és a piacvédelmi eszközök önkényes alkalmazása. Mindezek csökkentik a kapcsolatok stabilitását, kiszámíthatóságát, növelik a bizalmatlanságot, s tetemes gazdasági veszteséget okoznak.

6.2.1. A kereskedelem bővülését akadályozó másik tényezőcsoport belgazdasági jellegű. Az egyes országok (például Bulgária, Románia) elégtelen belső fizetőképes kereslete, az exportálható árualap hiánya, illetve a forgalomba kerülő termékek alacsony versenyképessége, az iparon belüli, illetve vállalatok közötti ipari munkamegosztás alacsony foka éppúgy gátolja a CEFTA-n belüli kereskedelem bővülését, mint a nagyobb támogatással érkező EU-termékek kiszorító hatása s a nyugati termékek még mindig meglévő preferenciája.

6.2.2. Azt is figyelembe kell venni, hogy a földrajzi közelség, a gazdasági fejlettség közel azonos szintje ellenére, de a mezőgazdaság és az élelmiszeripar közel hasonló struktúrája következtében a CEFTA-országok agrártermék-kínálata csak kismértékű komplementaritást mutat, és a termelési költségek is közel azonos szinten állnak.

6.2.3. Ugyancsak kereskedelem-bővülést akadályozó tényező a közvetítői kereskedelem magas aránya, ami a közép-kelet-európai országok kereskedelemfinanszírozó rendszerének fejletlenségére, a hitel hiányára, illetve drágaságára vezethető vissza. Nem alakultak ki kellő kapcsolatok a kereskedelmi bankok között, a kis- és közepes vállalatok számára nincs elég hitel az export előfinanszírozásához, illetve az importköltségek megelőlegezéséhez. Következésképpen sok esetben harmadik ország közvetítői ékelődnek a magyar és a CEFTA-országok cégei közé, ami felesleges és költséges. A magyar gabonaexport például sok esetben nyugat-európai (francia, német, osztrák, svájci) közvetítőkön keresztül éri el a CEFTA-partnert; a magyar-szlovák agrárkereskedelemnek például 20%-a közvetítőkön keresztül bonyolódik.

7.1. Ami a CEFTA jövőjét illeti, a CEFTA-n belüli regionális együttműködés továbbfejlesztésére több lehetőség van. Az egyik az új tagok általi kibővülés. A CEFTA meg-

állapodás értelmében azonban csak azok az országok vehetők fel a CEFTA-ba, amelyek WTO-tagok, illetve akiknek érvényes társulási megállapodásuk van az EU-val. Ezt a kritériumot azonban a CEFTA-aspiránsok közül jelenleg sem Horvátország, sem Macedónia, sem Oroszország, sem Moldávia, sem pedig Ukrajna nem tudja teljesíteni. Habár az ugyancsak CEFTA-aspiráns Lettországnak és Litvániának van társulási megállapodása az EU-val, közülük csak Lettország tagja a WTO-nak, míg Litvánia WTO-tagsága a közeljövőben várható. Így ezen országok CEFTA-tagságára várhatóan 2001 körül lehet számítani.

7.1.1. A másik lehetőség az együtműködésnek az árucsereforgalmon túli területekre való kiterjesztése. Csehország javasolta a szolgáltatások kereskedelmének liberalizálását. Lengyelország a munkaerő szabad áramlásának megvalósítására, valamint regionális beruházási projekteket finanszírozó CEFTA-bank felállítására tett javaslatot. Szlovákia pedig az együtműködés intézményesítését, Pozsonyban CEFTA koordinációs központ felállítását szorgalmazta. A javaslatok közül azonban eddig egy sem valósult meg.

7.1.2. A harmadik – s egyben a legrealisabb – lehetőség a kölcsönös kereskedelem további dinamizálása. Ennek lehetőségét egyrészt az adja, hogy 2002-re valamennyi ipari termék forgalma szabaddá válik, s törekvések vannak az agrárkereskedelem további liberalizálására, illetve a vitás kérdések rendezésére. Ugyancsak kereskedelemteremtő hatással járhat, hogy 1997. január 1-től működik az ún. Páneurópai Kumulációs Övezet.

7.2. A CEFTA-n belüli kereskedelem bővülésének lehetőségét – a fenti kereskedelempolitikai fejleményeken túl – az is adja, hogy a különböző előrejelzések szerint a kelet-közép-európai országok többsége túljutott a transzformációs válságon, s várható gazdasági helyzetük javulása, ami a kereslet élénkülésén keresztül kereskedelemteremtő hatással is járhat. Kérdéses, hogy a jövőbeni fejlődés növeli vagy csökkenti a CEFTA-tagok fejlettségbeli különbségeit, s ezzel lassítja vagy dinamizálja az együtműködést. Amennyiben ugyanis nőnek a fejlettségbeli különbségek, akkor a lemaradó országok befelé forduló gazdaságpolitikát fognak folytatni, ami a gyorsabban fejlődő s exportorientált országok számára kedvezőtlen a piacbővülés elmaradása következtében.

7.2.1. Ugyanakkor kereskedelemteremtő hatással járhat a külföldi és a magyar tőkének a régióba való áramlása, a multinacionális vállalatok vertikális és horizontális munkamegosztásának elmélyülése, a kis- és középvállalatok bedolgozói tevékenységének fokozódása, valamint a határmenti együtműködés erősödése.

7.3. A CEFTA jövője szempontjából az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy mi fog történni a CEFTA-val, ha a jelenlegi tagországok közül egyesek hamarabb lesznek az EU teljes jogú tagjai mint a többiek. Ismeretes, hogy az EU-hoz első körben csatlakozandó

országok között van Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovénia, vagyis a jelenlegi hét CEFTA-tag közül négy. Életképes marad-e a CEFTA három taggal? Mi lesz az eddig Csehországgal vámuniót alkotott Szlovákiával? Hogyan tudják az amúgy is fejletlenebb országok a kialakuló versenyhátrányt elviselni? Hogyan fog a külföldi tőke erre reagálni? Mi lesz a határmenti együttműködés sorsa, ha az EU-határ fogja Magyarországot Romániától és Szlovákiától elválasztani? A fenti dilemmák azt sugallják, hogy valamennyi fél érdekét az szolgálná, ha a CEFTA-országok egyidőben lennének az EU teljes jogú tagjai. De ez vajon mennyivel tolná ki a fejlettebb CEFTA-országok csatlakozásának időpontját?

7.3.1 Tekintettel arra, hogy a dolgok jelenlegi állása szerint nagy a valószínűsége annak, hogy az első kelet-közép-európai országok felvételére 2005 előtt nem kerül sor, így nyugodtan számolhatunk azzal, hogy a CEFTA-együttműködés a jelenlegi keretek között még legalább öt évig működhet. Így valamennyi CEFTA-tagország érdeke az együttműködés adta lehetőségek minél teljesebb kihasználása, illetve a kölcsönös áruforgalom növelése.

* * * * *